

A HAZAI INFLÁCIÓRÓL

A hetvenes évek elejétől kezdődően mindnyájunk által ismert változások mentek végbe a világgazdaságban. E sokrétű és nagy horderejű elmozdulás lényege a világgazdaság megváltozott értékítéletében fejeződik ki. Ennek eredményeként bizonyos tevékenységek, illetve ágazatok fel-, mások pedig leértékelődtek a világgazdaságban. Ez súlyos kihívást jelentett valamennyi nemzetgazdaság számára: vagy alkalmazkodnak a világgazdasági változásokhoz, vagy pedig ennek elmaradása esetén komoly egyensúlyi problémákkal kell megküzdeniük és szembe kell nézniük a lemaradás fenyegető veszélyével.

Ma már a tévedés veszélye nélkül állíthatjuk, hogy a szocialista országok gazdaságpolitikája alulértékelt a világgazdasági változásokat, ezek negatív hatásait a KGST által kivédhetőnek tartotta. Ez az alapállás határozta meg gazdaságpolitikájukat is, mely – az előbbiektől – a hetvenes évek végéig a korábbi gyakorlat szerint alakult, vagyis a növekedést tartotta továbbra is fő célkitűzésnek. A hazai gazdaságpolitika is a fentiek szerint alakult egészen 1978 decemberéig, amikor az MSZMP KB határozata megváltoztatta a prioritásokat,¹ és immár kényszerűségből az egyensúlyt állította a gazdaságpolitika célkitűzéseinek középpontjába és ennek rendelte alá a növekedést és az életszínvonal-politikát.

E fordulat a növekedés lassítása, az import korlátozása, az export erőltetett ösztönzése és a hazai felhasználás visszafogásán keresztül elérte fő célját, az egyensúly helyreállítását. 1984-re konszolidálódott az ország gazdasági helyzete, bár a restriktív politika nem kevés áldozatot követelt az országtól. Ezután következett azonban két rossz év, amikor még a szerény tervcélokat sem sikerült elérnünk. Ez a körülmény arra enged következtetni, hogy a visszafogó politika eszköztára kimerült, és bebizonyosodott, hogy a termelésben kialakuló problémákat az elosztás szférájában már nem lehet orvosolni. (Önállóan elemzendő, súlyos gazdaságpolitikai hibának tartom, hogy a gazdaságot, társadalmat súlyosan deformáló fiskális szemlélet káros volta miatt ilyen későn /1986. novemberi KB-határozat/ tudatosodott.

Az MSZMP XIII. kongresszusának határozata és az ennek szellemében összeállított VII. ötéves terv az élénkítést és az ezzel egyidőben végrehajtandó struktúraváltást fogalmazta meg a gazdaság fő célkitűzéseiként. A várt, kedvező irányú elmozdulás azonban még mindig várat magára. Ha a gazdaság mostani állapotát a valóságnak megfelelően és röviden kívánjuk jellemezni, akkor azt kell megállapítanunk, hogy a stagfláció állapotába jutottunk.

Gazdaságunk gyengélkedő voltára az átlagpolgár az évről-évre dinamikusabban emelkedő árakból következtet. Gazdasági helyzetünkkel foglalkozó közvéleménykutatási adatok szerint a megkérdezettek az inflációt tartják az "első számú közellenségnek". Nézzük, mit mond az

árszínvonal-statisztika: az 1968-70-es években átlag 1 %-kal, 1970-75 között már majdnem 3 %-kal, 1975-78 között már 4,5 %-kal, 1978-85 között átlagosan 7,5 %-kal nőttek az árak, és ez utóbbi már nagymértékű áremelkedésnek tekinthető. Az 1976-85 közötti két ötéves tervciklusban az áremelkedés a tervezettnél nagyobb volt, mert 1976-80 között a tervezett 19-20 % helyett 36 %-kal, 1981-85 között pedig 25-28 % helyett már 39 %-kal nőttek az árak. Ettől az utemtől több évben is elmaradtak a nominálbérek, ami reálbér-csökkenéshez és emiatt a társadalom jelentős részében életszínvonal-eséshez vezetett. (Részletes adatok az alábbi táblázatban.)

Az átlagkereset, az árindex és a reálbér alakulása

Előző év = 100 %

Év	Munkás-alkalmazotti		
	nominális átlagkereset	fogyasztói árindex	reálbér (egy keresőre)
1976	105,1	105,0	100,1
1977	107,8	103,9	103,8
1978	107,8	104,6	103,1
1979	107,0	108,9	98,3
1980	107,4	109,2	98,4
1981	105,8	104,6	101,1
1982	106,1	106,8	99,3
1983	104,0	107,4	96,8
1984	105,0	108,2	97,0
1985	108,7	107,0	101,6

Forrás: A folyamatos árszínvonal-emelkedés társadalmi hatásai. (Szakszervezetek Elméleti Kutató Intézetének összefoglaló tanulmánya) Budapest, 1985. 16. old.

Az életkörülmények kedvezőtlen alakulása rontotta a lakosság politikai hangulatát, és e hatás alól nem tudta magát kivonni az MSZMP XIII. kongresszusa sem.² Ennek alapján a kongresszus határozata már azt irányozta elő, hogy a VII. ötéves terv időszakában az áremelkedés mértéke a korábbi tervciklushoz képest kisebb legyen.³ Ez az iránymutatás kiolvasható a VII. ötéves terv-törvényből is.⁴ A XIII. kongresszus határozata tehát tartalmaz egy antiinflációs programot, mely a VII. ötéves terv egyik gazdaságpolitikai prioritásává lépett elő.

A kongresszus és a VII. ötéves terv első évében a gazdasági helyzet nem a terveknek megfelelően alakult (a növekedés kisebb, a belső felhasználás nagyobb, a külső és a belső egyensúly rosszabb lett), tehát joggal felmerülhet a kérdés: megvalósítható-e az anti-inflációs politika? Két rossz év még nem bizonytalaníthat el bennünket, elgondolkodtató viszont

a rossz start. Prognózis helyett a meditációt választom, és az alábbiakban a hazai infláció néhány okát elemzem röviden. Természetesen tisztában vagyok azzal, hogy az infláció mint a gazdaság egyik betegsége multifaktoriális jelenség, vagyis több és országonként részben eltérő, részben azonos okokra vezethető vissza. A teljességre törekvős igénye nélkül csak az alábbi négy inflációs nyomást okozó tényezőt vizsgálom:

- 1./ a nemzeti munka leértékelődése a világpiacon,
- 2./ teljesítményekkel nem arányos vállalati és személyi jövedelmek képződése és realizálása,
- 3./ "piaci" típusú árrendszer működtetése valós piaci viszonyok nélkül,
- 4./ a korszerűtlen népgazdasági struktúra fenntartása.

ad. 1./ Ha egy ország műszaki fejlődési színvonalra, termékszerkezete nem tart lépést a világpiacon igényeivel, akkor először leértékelődnek termékei, vagyis cserearány-romlás szembetűnik el, és megkezdődik a világpiacon való kiszorulásának folyamata.⁵ A cserearány-romlás külkereskedelmi, majd fizetési mérleghiányhoz vezet, ami szükségessé teszi a külföldi hitelek felvételét és ha a folyamat tovább tart (tudniillik a cserearány-romlás), akkor az ország eladósodik. Ez a helyzet óriási exportkényszert szül, aminek árfedezete csak a belső felhasználás visszafogásával teremthető elő, ez utóbbi módszerei pedig az áremelés, illetve a vállalati jövedelmek egyre erőteljesebb megadóztatása. A cserearány-romlás így vezet belső árszínvonal-emelkedéshez; még akkor is, ha a világgazdaságban egyébként nincs számottevő infláció. A cserearányromlás azt is jelenti, hogy az ország gazdasága (ármechanizmusa) magasabbra értékelt bizonyos vállalati teljesítményeket, mint a világgazdaság. Ha a gazdaságpolitika nem népgazdasági, hanem vállalati szinten fogadja a világgazdasági kihívást, akkor emiatt sok vállalat rövid időn belül tönkre megy, viszont a megmaradó versenyképesek tovább fejlődhetnek volna. A gazdaságpolitika mint tudjuk, - nyomós okok miatt - nem ezt az utat választotta. Így a kezdeti megrázkódtatás kisebb, de az alkalmazkodás sokkal nehezebb, mert ez utóbbi csak a népgazdaságnak elsődrendű érdeke, a vállalatnak már kevésbé, vagy egyáltalán nem, amíg a csőd nem válik reális veszéllyé. Ilyen esetben a világgazdasághoz való alkalmazkodás nem megy végbe, a cserearány-romlás prolongálódik, az infláció a gazdaság állandó kísérőjéül szegődik, ennek összes következményével együtt. Amennyiben a cserearány-romlás és az infláció vázolt összefüggése igaz, ebből nem kevesebb következik, mint az, hogy a cserearány-romlás időszakában az infláció nem szüntethető meg.

A cserearányromlás nagyon súlyos teherterele gazdaságunknak, amit a róla közölt százalékos mutatók (még ha pontosak is!) nem érzékeltetnek igazán. Ezért nézzünk egy másik viszonyítást: csak 1973 és 1983 között többet veszített emiatt a gazdaság, mint amekkora volt az ország második világháborús anyagi vesztesége! És 1983 óta már további három év telt el, tehát ez a szám azóta csak nőtt. Ekkora jövedelem-elvesztést egy gazdaság sem tud "lenyelni" anélkül, hogy bele ne betegedne. A cserearány-romlást természetesen nem lehet "sorscsapásnak" felfogni, mert célirányos, szívós gazdaságpolitikával csökkenthető, majd megszüntethető, mint ahogy sok ország példát mutatott erre. Amennyiben sikerülne tehát a csere-

arány-romlást megszüntetni, úgy az inflációs nyomást kifejtő tényezők száma is eggyel csökkenhetne.

ad. 2./ Közgazdasági közhely, hogy csak annyit lehet elosztani, amennyit megtermeltünk. Minden árutermelő gazdaság egyik problémája éppen az, hogy miképpen lehet ennek érvényt szerezni. Piaczgazdaságokban a jövedelemhez jutás szigorú előfeltétele, hogy a piaccal el kell ismertetni a vállalati, illetve az egyéni teljesítményeket. A jövedelem tehát itt legalább annyira függ a piac értékítéletétől, mint a teljesítménytől. De mi van ott, ahol a piac fejletlen, illetve nem is egészen szalonképes? Ilyen esetben a politika, illetve a gazdaságpolitika próbálja helyettesíteni a piacot, és ez utóbbinak csak mellékes szerep jut. Ha viszont nem a piac minősít, akkor bonyolult ár- és jövedelemszabályozó rendszert kell működtetni a piac helyettesítése érdekében. Ez természetesen minél bonyolultabb, egyben annál tökéletlenebb is. Tehát eleve be van építve a mechanizmusba a teljesítményekkel nem arányos jövedelmek szerzésének a lehetősége. Most már csak az "alkalmat" kell megkeresni hozzá, és ez nem is olyan nehéz. A szocialista piac - Kornaitól tudjuk - szívasos piac, tehát szinte mindig nagyobb a kereslet, mint a kínálat. Ez lehetőséget ad az áremelésre, pl. úgy is, hogy X ár mellett a vállalat a hiányt, ha kell, mesterségesen is fenntartja, de vállalja az igények kielégítését akkor, ha X-ről Y-ra emelheti az árat. És a központ előbb-utóbb enged a nyomásnak.

A gazdaságpolitika is hozzájárult az inflációs nyomáshoz azzal, hogy sok monopóliumot hozott létre és tart fenn, illetve idegenkedett (és részben ma is idegenkedik) a versenytől. Pedig a monopolista pozícióban levő vállalat nemcsak a kapitalizmusban használja előnyszerzésre helyzetét, hanem a szocializmusban is. Sajnos túl sok rá a példa! A monopóliumhelyzetet az importverseny hiánya is erősíti. Mivel a termelés és az esetleges import együttesen sem elég bizonyos szükségletek kielégítésére, a hazai termelő készletve érzi magát arra, hogy termékének árát a (nyugati) importtermék árához közelítse.

Természetesen az ilyen "előnyös" pozícióban levő vállalatok alkalmazottai is a munkájukkal kiérdemelnél jobb pozícióba kerülnek. Bizonyos bérszabályozási rendszerek (például: az átlagbér-szabályozás) a létszám növelésére és megtartására ösztönözték a vállalatokat, ezt pedig csak egyre magasabb bérrrel lehet elérni. A mi munkáltatóink költségérzékenységére vall, hogy paradox módon a minél magasabb bérszínvonal elérésében érdekeltek.

Bérszabályozási gyakorlatunk is ludas az inflációban, azzal, hogy ézidáig év elején teljesítmény-növekedést csak ígérni kellett, és erre az ígéretre emelhatték a béreket. A jövedelem így biztosan kiáramlott, a teljesítmény-javulás pedig gyakran elmaradt. Az egyensúly biztosítása miatt ilyenkor nem maradt más hátra, mint az áremelés, ami ilyen célra persze nagyon durva eszköz, hiszen "a vétkest" és az ártatlant egyaránt érinti.

Az árrendszerünk, ezen belül az árárányok - a többszöri árreform ellenére is - messze nem tökéletesek. Az árrendszer "jóvoltából" felülértékelt tevékenységeket végzők is való-

jában nem teljesítményarányos jövedelemhez jutnak, még akkor is, ha ehhez az érvényes árrendszer az áldását adja. Megkockázatok egy példát: az információim azt mondatják velem, hogy az ipari, de különösen az építőipari tevékenység tartósan és jelentősen túlértékelt minden más ágazathoz képest. És ugye mindnyájan tudjuk, hogy épp ez utóbbi ágazat a legfűrébb, ha áremelésről van szó...

ad. 3./ Az 1968-as gazdaságirányítási reformnak jelentős része volt az árrendszer megújítása. A négy árforma bevezetésével megszűnt az árak központi, merev vezérlése. Ettől a vállalatok érdekeltségének javulását és ezen keresztül a kínálat szélesedését vártuk. Tagadhatatlan, hogy a mechanizmus-reform sikeréhez az árrendszer megváltoztatása is hozzájárult. Nem ilyen idilli a kép azonban, ha mélyebbre ásunk. Az árszabályozás mechanizmusát egy jogi aktussal meg lehet változtatni, piacot építeni azonban adminisztratív eszközökkel nem lehet. Hogy világosabban fogalmazzak: 1968-ban egy kvázi piaci-típusú árrendszert vezettünk be, jöllehet, valóságos piac akkor nem volt és most sincs. A liberalizált árrendszer viszont csak akkor fejti ki kedvező hatását, ha a piacnak komoly, fegyelmező ereje van, ez pedig csak enyhén túlkínálatos állapotban következik be. Ha a vállalatok szabadabban kalkulálhatják az áraikat, akkor hajlamosak az emelésre, ha nem kell tartaniuk az értékesítési nehézségektől, márpedig szívfásos piac esetében aligha van ilyen. Az ármechanizmus és a piac adott állapota esetén az "ügyes" vállalat folyamatosan emelheti árait, ezt a törekvést a gazdaságirányítás csak nehezítheti, de megakadályozni nem tudja.

Mi a teendő? Természetesen egy pillanatig sem gondolom, hogy lépjünk vissza árrendszerünkben a 68-at megelőző állapot felé, csak azt állítom, hogy egy majdnem piaci árrendszer fejletlen piaci viszonyok nélkül inflációs nyomást kifejtő tényező. E helyzetben segíthetne a valós import-verseny, ehhez azonban 1968 óta soha nem volt pénzügyi fedezet, most pedig végképp nincs...

ad. 4./ A szocialista gazdaságpolitiká mind a mai napig nemigen ismerte a visszafejlesztést, csak a fejlesztést. A szocialista gazdaság "normál állapot"tehát az állandó bővülés, fejlődés, és a szükségesnél sokkal kevesebb a leépítés, visszafejlesztés. Ez a gazdaságpolitikai gyakorlat nem is okozott gondot a 70-es évek elejéig, amíg konjunktúra volt a világpiacon. Az 1973-mal kezdődő strukturális válság azonban véglegesen visszafejlesztésre ítelt bizonyos iparágakat, elsősorban az anyag- és energiaigényeseket. A szocialista iparosítás idején (teljesen más külső és belső feltételek mellett!) éppen ezekre helyezték a hangsúlyt. Vagyis kiderült, hogy a gazdaság hatékonyságának biztosítása érdekében napjainkban jelentős strukturális módosítást kellene végrehajtani. Erről egyébként több párt- és kormányhatározat is született. Félve a következményektől, a legutóbbi időkig azonban nagyon kevés történt ezen a területen. Mindig sikerült több érvet találni a változatlanság, mint a változtatás mellett. Persze ez a magunk győzködése költséges passzió. Az életképtelen tevékenységek és cégek fenntartása óriásira növelte a dotációigényt, amit a jövedelmek irracionális mértékű újraelosztásával sem lehet finanszírozni (lásd: a tervezett költségvetési deficitet!).

A jövedelmek átcsoportosítására nemcsak az adó alkalmas, hanem az árrendszer is, és ha ez utóbbit ilyen célra is igénybe vesszük, akkor egy újabb inflációs tényezőt építünk be a népgazdaságba. Pl.: az egyes kritikus helyzetben levő iparágaink, vállalataink életfeltételeit a horribilis dotáción felül még termékeik árának emelésével is igyekezett megteremteni a gazdaságpolitika. Olyan termékek árát "sikerült" így emelni, aminek a világpiaci ára soha nem látott mélypontra volt/van. Pedig a külföldi gyakorlat azt mutatja, hogy az a tevékenység, melyet a világgazdaság leértékel, semmilyen dotációs és árrendszerbeli mesterkedéssel nem lehet tartósan életben tartani.

Nyitott gazdaság esetén az, hogy mi a korszerű, illetve mi az elavult struktúra, azt nem a nemzeti gazdaságpolitika határozza meg, hanem a világgazdaság. Egy elavult struktúrához való ideológikus-nosztalgikus ragaszkodás több szempontból is káros:

- 1./ állandósul a külgazdasági egyensúlytalanság;
- 2./ növekszik a fejlett világtól való lemaradás, függőség;
- 3./ növekvő árszínvonalal, illetve csökkenő életszínvonalal fizetünk érte.

Az elavult struktúra termékei a küpiacon egyre nehezebben értékesíthetők, ezért erős a kísértés, hogy valuta-leértékeléssel javítsuk export-pozícióinkat. (Sőt nemcsak a kísértés erős, hiszen féléven belül már kétszer meg is történt.) Az ilyen pénzügyi lépésnek kettő biztos és egy bizonytalan hatása van:

- biztos, hogy emelkedik a belföldi árszínvonal, mert drágul az import és ennek tovagyűrűző hatása miatt sok egyéb termék is;
- biztos, hogy felértékelődik a meglévő adósságállomány, visszafizetése még nagyobb terhet ró a társadalomra;
- nem biztos, hogy az export is bővül, mert ha nagyobb a műszaki színvonalbeli hátrányunk, mint az árcsökkenés, akkor nem érdekelt a külföldi vevő a magyar áruk nagyobb mértékű vásárlásában.

A veszteséges tevékenységek leépítése, ha későn és lassan is, de elindult. Azt azonban látnunk kell, hogy a legnagyobb veszteségforrások (egyes iparágak, nagyvállalatok) visszafejlesztése mind a mai napig nem került napirendre, pedig itt tízmilliárdokban, a már felszámolt cégeknél csak tízmilliókban mérik, illetve mérték a veszteséget. A nemzeti jövedelem "nagyfogyasztói" tehát tovább működnek, sőt a visszafejlesztett cégektől éppen egy hirdeten veszteséges nagyvállalat vette át, (már többször!) a máshol feleslegessé váló munkaerőt. Így aztán a veszteséges tevékenységek eddigi leépítése nem csökkentheti érdemben az inflációs nyomást, hiszen némely nagyvállalatnál minden maradhat a régiiben... Ezért csak egyetérteni lehet a következő véleménnyel: "Éppen a redisztribúció segítségével közömbösítették a restriktív pénzügyi politika esetleges antiinflációs hatását".⁶ A redisztribúció viszont évről-évre több pénzt igényel és ezen igény kielégítésének egyik legkézenfekvőbb eszköze az infláció felvállalása. Tehát a veszteséges iparágak, vállalatok nemcsak a nemzeti jövedelmet fogyasztják, hanem még az inflációt is gerjesztik.

Az inflációs nyomás eme önkényesen kiragadott négy tényezőjének vázlatos bemutatása után néhány gondolat arról, hogy várhatóan hogyan alakul az inflációs nyomás a közeljövőben. (Előre bocsájtom, hogy nem prognózist adok, csak számba veszem az esélyeinket.)

A cserearány-romlás folyamatának fékezése, majd megállítása szorosan kapcsolódik a műszaki fejlődésünk várható alakulásához. Ez utóbbiról is számos magasszintű döntés született, viszont annál kevesebb történt a gyakorlatban. Sőt! Míg a műszaki színvonal emelésének szükségességéről szinte kivétel nélkül mindenki meg van győződve, mégis 1979-től napjainkig olyan szabályozó-rendszert működtettek, amely kimondottan ez ellen hatott. Szomorúan, de azt kell mondanom, hogy mi magunk is sokat tettünk annak érdekében, hogy a cserearányaink ne javuljanak.

A műszaki fejlesztéssel kapcsolatos további aggodalmam a következő: vajon elgondolkodtunk-e már azon, hogy a szocialista vállalatnak érdeke-e a műszaki fejlesztés? Ha a szocializmusban nem mehetett tönkre vállalat, ha nem kell megküzdeni a belső piacon a fogyasztók pénzéért, akkor vajon miért törné magát a fejlesztéssel? Amikor a vállalatok a mainál sokkal jobb pénzügyi pozícióban voltak, akkor sem innováltak. Akkor is volt és nőtt a legfejlettebbektől elválasztó technikai rés. Tehát a fejlesztés, noha pénz kell hozzá, de nem elsődlegesen pénzügyi kérdés, sem vállalati, sem népgazdasági szinten. Ha a vállalatokat körülvevő népgazdasági környezeten nem változtatunk alapjaiban, akkor naiv ábránd a műszaki fejlődés gyorsulásában reménykedni.

A teljesítményarányos vállalati és személyi jövedelmek képződésének biztosítása könnyebben elérhető célnak látszik. Ehhez a mainál racionálisabb, áttekinthetőbb és normatívabb szabályozó-rendszerre van szükségünk, ami véleményem szerint kialakítható, csak először egyértelműen tisztázni kell, hogy mit akarunk elérni általa.

Az árrendszer inflációgerjesztő hatása úgy csökken, ahogy sikerül előre haladnunk a szívasos piactól a nyomásos piac felé. Ez utóbbtól természetesen még messze vagyunk, de gazdaságunk teljesítőképesebbé válása megteremtheti a valós piac felé haladás legfontosabb feltételeit is. Gazdaságpolitikánknak ezért bátorítania és segítene kellene a verseny kibontakozását.

A tapasztalatok azt mutatják, hogy a meglévő és véglegesen leértékelődött struktúránk nagyon kemény dió, hiszen minden eddigi átalakítási kísérletnek sikeresen ellenállt. Márpedig ennek modernizálása nélkül nem válhat versenyképesebbé népgazdaságunk. A fejlett – és az ún. NIC – országok példája is azt mutatja, hogy a világgazdasági alkalmazkodás megvalósításának egyedüli eszköze a struktúra-átalakítás. Ez természetesen bizonyos társadalmi áldozatokkal jár, de a halogatása még nagyobb veszélyt rejt magában, mert reális közelségbe kerül az ország marginalizálódása és lecsúszása. (Adatok bizonyítják, hogy már el is indultunk ebben az irányban!) S hogy az előbbi veszély ne váljon realitássá, ezért minél előbb érvényt kell szerezni a struktúra-átalakításra vonatkozó programoknak és határozatoknak.

En olyan feladat, melynek megvalósítása alapvetően az irányító apparátuson múlik. Határozat van, úgy tűnik, az akarat mindeddig még hiányzik...

A fenti esélylatolgatás után az a véleményem, hogy az infláció - még optimális esetben is - hosszabb ideig kísérője lesz gazdaságunknak. Sőt, még a mai szintjének tartós csökkenése is komoly fegyverténynek számítana. Ennek eléréséhez antiinflációs gazdaságpolitikára van szükségünk. "A gazdaságpolitikának egészében és együttesen kell olyan gazdasági körülményeket kialakítania, ahol csak a tényleges teljesítményekkel alátámasztott jövedelemvárokozásokat ismerik el."⁷

Gazdaságunk mai állapotának szükségszerű következménye az áremelkedés, a pénz vásárlóerejének folyamatos csökkenése. Ez mindenképpen rontja a lakosság politikai hangulatát, de különösen akkor, ha az átlagbér-növekedés elmarad az áremelkedéstől. S ha már elkerülhetetlen a folyamatos áremelkedés, akkor nem közömbös, hogy ez miképpen valósul meg a gyakorlatban. Befejezésül néhány olyan visszás jelenségre szeretném ráirányítani a figyelmet, amit igazán megspórolhatnánk magunknak a jövőben.

- 1./ Olyankor foganatosítunk áremelést, amikor annak a bizonyos terméknek a világgiaici ára jelentősen és egyértelműen csökken. Pl.: legutóbb a kávé, de korábban volt ilyen más termék esetében is. Ezt még akkor is durva hibának, a taktikai érzék hiányának értékelem (és a társadalom is!), ha a belföldi ár az emelés után is alatta marad a világgiaici árnak.
- 2./ Az úgynevezett kompetatív árrendszer társadalmi elfogadtatása érdekében hangsúlyozták, hogy ennek életbe lépése után a világgiaici tendenciáktól függően, lefelé is mehetnek az árak. S mi történt? Csak felfelé irányuló ármozgást észlelhetett a lakosság, mert az ellenkező irányú áralakítás alól - népgazdasági érdekből - felmentést kaptak az érdekelt vállalatok. Mint közgazdász, értem és megértem ezen lépés szükségességét, de kétféle azt, hogy a lakosság laikus része is ilyen megértő lenne.
- 3./ Bizonyos árucsoportok árainak emelése előtt tapasztalható a választék lényeges szűkülése, egyes esetekben pedig a hiány. Illetékes nyilatkozik: "Szó sincs áremelés előtti áruvisszatartásról. Gyártási és szállítási problémák miatt akadozik az ellátás." És rövid időn belül emelték az árat...
- 4./ Egymással munkamegosztási és szakmai kapcsolatban álló vállalatok gyakran panaszkodnak egymásra nyilvánosan is a kooperációs fegyelem megsértése miatt. Ellenben nagyon magas szintű az egyetértésük, ha közös fizetett hirdetés formájában adhatják a tisztelt fogyasztóközönség tudtára - az OAÁH által jóváhagyott - áremelést. A magyar reklám fejlődése, úgy látszik, feltartóztathatatlan, hiszen már áremelést is lehet reklámként bejelenteni...

- 5./ Valaha minden árváltozást az OAÁH közleményben jelentett be, melyekből eleinte soha nem hiányzott az indoklás, melyek az esetek többségében valóban nyomós okok voltak. Manapság már nemcsak a pénzünk inflálódik, hanem az érvelés is. Olvasható volt pl. már olyan ármelés-indoklás is, miszerint azért emelték X termék, vagy szolgáltatás árát, mert az már Y éve változatlan volt. Tehát eljutottunk oda, hogy egy stabil ár önmagában is ár-emelési indokként szerepelhet.
- 6./ Bizonyos áruk és szolgáltatások árát - a költségektől függetlenül - hosszú ideig változatlanul hagyják, mondván, ezek ára politikai kérdés. Egy idő után azonban hirtelen változik az irányító szervek felfogása arról, hogy mi a politikai kérdés, és mi nem, és ennek több esetben drasztikus ármelés lett a következménye. Lásd: városi tömegközlekedési tarifák, távolsági személyszállítás. Pedig a szakaszos ármelés könnyebben "émsztható", mint a lökésszerű.
- 7./ Valamely szolgáltatás árát emelik (lásd: a vasúti személyszállítási tarifa), de a többlet a költségvetés teljes egészében elvonja. A lakosság joggal reménykedik, hogy ezután tisztább és pontosabb vonatokkal utazhat, ezt szóvá is teszi, a MÁV kényszeredetten közli, hogy hova kerül a plusz bevétel és óva inti a lakosságot a "megalapozatlan" reményektől. S e közben a költségvetés illetékesei rendületlenül hallgatnak...

JEGYZETEK

- 1 "A Központi Bizottság megállapítja, hogy a gazdaság törésmentes fejlődésének biztosítása végett szükséges a gazdaságpolitikai és gazdaságirányítási gyakorlat olyan változtatása, amely a gazdasági egyensúly helyreállításának ad elsőbbséget."
Az MSZMP Központi Bizottságának határozata az 1979. évi népgazdasági terv és költségvetés irányelveiről. (1978. december 6.) In: A Magyar Szocialista Munkáspárt határozatai és dokumentumai 1975-1980. Kossuth Könyvkiadó, 1983. 918. old.
- 2 "A lakosság körében feszültségeket okoz a fogyasztóiár-színvonal emelkedése. A fogyasztói áraknak a jövőben is a termelői árakhoz kell igazodniuk, és csak a társadalompolitikai szempontból fontos területeken indokolt az árak állami támogatása. Ugyanakkor ki kell dolgozni az árnövekedés mérséklésének hatékony módszereit. A helyes arányokat úgy kell kialakítani, hogy az árszínvonal emelkedése társadalmilag elviselhető mértékű legyen, s a kedvezőtlen hatásokat az életszínvonalra bér- és jövedelempolitikai intézkedések ellensúlyozzák."
A Magyar Szocialista Munkáspárt XIII. Kongresszusa, Kossuth Könyvkiadó, 1985. 114. old.
- 3 "...ki kell dolgozni az árnövekedés mérséklésének hatékony módszereit. A helyes arányok kialakítását úgy kell elérni, hogy az árszínvonal emelkedése társadalmilag elviselhető mértékű legyen. Gondoskodni kell róla, hogy a kedvezőtlen hatásokat bér- és jövedelempolitikai intézkedések ellensúlyozzák."
Uo. 198. old..

4 "65. paragrafus /1/ A fogyasztói árszínvonal emelkedési üteme a korábbi tervidőszakhoz képest kisebb legyen."

A Magyar Népköztársaság hetedik ötéves terve. A Népszabadság 1985. dec. 23-1 számának melléklete, 21. old.

5 "...hosszabb távon megfigyelhető Magyarország világgazdasági térvesztése, a viszonylagos külpiaci pozíciók tartós és széles körű romlása. Magyarország aránya a világkereskedelemben 1938-ban még 0,65, 1970-ben 0,7, 1980-ban 0,46 %-ot tett ki, 1985-ben pedig alig haladta meg a 0,4 %-ot. Különösen nagyarányú és gyorsultemű a térvesztés a jövő szempontjából meghatározó jelentőségű nemzetközi ipari munkamegosztásban. Magyarország részesedése a világ ipari kivitelében 1960-ban 0,9, 1970-ben 0,8, 1980-ban 0,5, 1985-ben pedig 0,4 %-ot tett ki. 1975-1983 között arányuk az elektromos gépek világexportjában 1,24-ről 0,72 %-ra csökkent, a nem elektromos gépek esetében 0,89-ről 0,55 %-ra, a közlekedési eszközök esetében 0,88-ről 0,49 %-ra esett vissza. Csökkent országunk ipari felvevőpiaci szerepe is."

Kádár Béla: A magyar gazdaság szerkezeti alkalmazkodása - közép európai összehasonlításban. Közgazdasági Szemle, 1987. január. 10. old.

6 Petachnig Mária. Zita: Inflációs feszültségek és megoldásaik. Gazdaság, 1986. 4. szám 49. old.

7 Uo.